

- 11 Před Mackem (MACEK J., Hrad a zámek, s. 15) též např. PEKAŘ, Josef, O periodisaci českých dějin, in: PEKAŘ, Josef – KLIK, Josef (ed.), *Z duchovních dějin českých*, Praha 1941, s. 358; MENCLOVÁ, Dobroslava, *České hrady. Díl 2*, Praha 1972, s. 99, 362. Což ale mimochodem ani tak neodpovídá, protože podnikatelské počiny šlechty (pivovary konkurující městům, rybníkářství, proměna během husitských válek opuštěné poddanské půdy na tzv. poplužní dvory – a v neposlední řadě i důlní podniky) nástupu renesance – která bývá s počátky masové výstavby zámků jmenována jedním dechem – předchází.
- 12 Modelové NOVÁK, David, *Drobná vrchnostenská sídla a vrchnostenské dvory 13.–17. století*, nepublikovaná disertační práce, Plzeň: Filozofická fakulta Západočeské univerzity 2017, s. 13; srov. ŠIMŮNEK, R., Hrad jako symbol, s. 217; srov. též GABRIEL, F., Quo vadis.
- 13 Za všechny např. KOEPF, Hans – BINDING, Günther, *Bildwörterbuch der Architektur*, Stuttgart 2005, s. 91 a 179, jedná se přitom o pojmy *Burg* a *Feste*, vysvětlené společným heslem. Filip Laval se mylí, když jako německý ekvivalent českého slova *tvrz* uvádí výraz *Festung*, který ve skutečnosti znamená ‚pevnost‘ (též *Veste*) ve slova smyslu novověkých fortifikací, jak je známe např. z Josefova či Terezína. LAVAL, Filip, *Archeologie tvrze v českých zemích. K počátkům středověkých opevněných sídel*, nepublikovaná disertační práce, Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy 2013, s. 3 (v mnohosvazkovém díle AUTY, Robert (ed.), *Lexikon des Mittelalters*, München 1980–1997 si při hledání odborné definice tohoto pojmu významově všiml, že obsah slova *Festung* neodpovídá našemu pojmu *tvrz*, ale už nepátral po jiném – vhodnějším – německém překladu slova *tvrz*, totiž *Feste*). Srov. též NOVÁK, D., *Drobná vrchnostenská sídla*, s. 29, 40 (upozorňuje mj. na pojmovou šíři termínu *hrad/Burg/castle* v evropské kastelologii).
- 14 DURDÍK, T., *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*, s. 8.
- 15 MACEK, J., Hrad a zámek, s. 14–15.
- 16 NOVOTNÝ, R., K Mackově pojetí hradu a zámku, s. 195.
- 17 Pozn. redakce: autorka článku je archivářkou Archivu města Plzně.
- 18 KOVÁŘ, D., *Tvrze, hrady a zámky*, s. 14; etymologie slov *tvrz* a *hrad* dotčena na s. 8–9.
- 19 Tj. *Brána jazyků otevřená*.
- 20 JUNGSMANN, Josef, *Slovník česko-německý. Díl 1, A–J*, Praha 1835, s. 743. Přepisují dle dnešního úzu, tj. w–v, j–i.
- 21 Tamtéž, *Díl 4, S–U*, Praha 1838, s. 681, 683.
- 22 Slovo *týniti* znamená dle Jungmanna ‚hraditi, zäunen, umzäunen (mit geschlossenen Brettchen)‘. *Týn (teyn)*, kteréžto slovo se objevuje ve více názvech sídel (např. Karlštejn, Horšovský Týn, Hrochův Týnec), je ‚ohrada, hradba, Umzäunung, eine eingezäunter Ort‘. Tamtéž, s. 683, 687.
- 23 Tamtéž, *Díl 5, V–Z*, Praha 1839, s. 497–498.
- 24 Vokabulář webový. Webové hnízdo pramenů k poznání historické češtiny, dostupné online: <https://vokabular.ujc.cas.cz> [16. 06. 2022].
- 25 Lexikální databáze humanistické a barokní češtiny, dostupné online: <https://madla.ujc.cas.cz/> [07. 09. 2023].
- 26 Vokabulář webový. Korpusy, dostupné online: <https://vokabular.ujc.cas.cz/banka.aspx> [16. 06. 2022]; Lexikální databáze, dostupné online [07. 09. 2023].
- 27 MACEK, J., Hrad a zámek, s. 4.

Roubený dům Podbrdská na příkladech staveb ze Strašic

Karel Foud – Stanislav Plešmíd

Západní až severozápadní část Podbrdská (včetně oblasti Středních Brd) je z hlediska typu stavebního fondu pokládána za území roubeného domu. Jde o region, kde bylo užívání roubených konstrukcí ve venkovské, ale i městské architektuře zcela běžné ještě v období druhé poloviny 19. století. Bezesporu k tomu přispívala nejen jistá odlehlost a obtížnější hospodářské podmínky, ale, a to především, také dostatek vhodného a relativně snadno dostupného stavebního materiálu – dřeva. Uplatnění dřeva ve zdejších lidovém stavitelství bylo možné také díky umu a zručnosti místních tesařů a truhlářů. Dochovaný historický lidový domovní fond pochází většinou z období první třetiny 19. století, výjimkou nejsou ani stavby vyzdvížené v průběhu 18. století. Typickým zástupcem venkovského domu ve zkoumané oblasti je roubené přízemní stavení obdélného půdorysu, kryté sedlovou či polovalbovou střechou. Domy zde mají standardní trojdílnou

Obr. 1. Strašice, místní část Ves, zleva čp. 31, ev. č. 29 a ev. č. 54, pohled od jihovýchodu, zdroj: NPÚ, ÚOP v Plzni, foto: Karel Foud, 2020

dispozici komorového typu. Vesměs celodřevěné stavení mělo obvykle zděnou část jen ve středním dílu, kde se nacházel blok černé kuchyně. Pro konstrukce stěn byly užívány výhradně tesané trámy. Prvkem, který lidový dům Rokycanska v podhůří Brd odlišuje od jiných venkovských staveb v regionu, jsou pavláčky, zvané též záspí. Zřizovány byly obvykle na podélné a někdy i štitové straně objektu. Shora jsou chráněny přesahem střechy, z boku poprsnicí bedněnou svíse kladenými prkny. Sloupky záspí jsou mnohdy dekorativně vyřezávány, vstup kryjí vrátka.¹

Příkladem obce s dochovaným početným, a především v mnoha směrech pozoruhodným roubeným domovním fondem na Podbrdsku jsou Strašice. Leží cca 14 km vzdušnou čarou východně od Rokycan a 6 km severovýchodně od Dobříva. Z historického hlediska patří Strašice k předním obcím celého Rokycanska, neboť již ve středověku měly statut městečka. Lokalita se v minulosti členila na tři díly. Části u kostela se říkalo Dolní či Větší Strašice; šlo o městečko a pozdější městys. Díl situovaný při severovýchodní straně, kde stával strašický hrad, se nazýval Strašičky, zatímco část ležící při jihozápadní straně u Klabavy tvořila někdejší osada hutníků. Strašicemi protéká říčka Klabava (resp. Padrťský potok), kterou zavodňuje několik potoků, např. Vlčí nebo Tisý. Lokalita je charakteristická nejen svojí polohou v pozoruhodné kopcovité krajině plné lesů, ale i dochovaným historickým roubeným domovním fondem. Právě ten byl v období druhé poloviny sedmdesátých let 20. století předmětem výzkumu prováděného týmem odborníků v čele s architektem Jaroslavem Vajdišem ze SÚRPMO.² Průzkum Strašic se prioritně zaměřil na poznání stavební historie zdejších roubených chalup. Vycházel přitom jak z prohlídky a průzkumu staveb, tak z výsledků archivní rešerše pozemkových knih a dalších listinných pramenů. Nedlouho po dokončení průzkumu Strašic byl vyhotoven další stavebněhistorický rozbor lokality. Ten byl součástí tzv. *Pasportizace okresů Západočeského kraje*. Výzkumný tým pod vedením Dobroslava Líbala se věnoval popisu území okresu Rokycany, kam náleží právě i Strašice.³ Také v tomto případě se jednalo o zaměstnanec SÚRPMO. Strašicemi jako v mnoha směrech zajímavé lokalitě věnoval pozornost také Jan Pešta v *Encyklopedii českých vesnic*.⁴

Podrobnějšímu poznání stavební historie a především stárí vesnických staveb, obzvláště roubených chalup a hospodářských budov na Rokycansku, zejména pak v oblasti Středních Brd, se v posledních letech věnuje NPÚ, územní odborné pracoviště v Plzni

(dále jen ÚOP v Plzni). U mnoha budov bylo pomocí dendrochronologického datování určeno stáří dochovaných roubených konstrukcí.⁵ Prioritně se to týká domů dosud stojících v obci Dobřív. Plánováno je rozšíření výzkumu pomocí dendrodatace i na další lokality, obzvláště pak právě sousední Strašice. ÚOP v Plzni provedlo průzkum území Strašic, prioritně zaměřený na poznání stavu dochovaného roubeného domovního fondu, ve snaze konfrontovat poznatky zpracované týmem J. Vajdiše se současným stavem.⁶

Strašice se v písemných pramenech objevují prokazatelně poprvé v roce 1349, kdy zdejší hrad a městečko (*castrum et oppidum*) drželi synové Petra z Rožmberka.⁷ V období druhé poloviny 14. století se ve Strašicích připomínají hutníci, železná ruda se zde ale mohla těžit a zpracovávat již dříve. K roku 1477 je zmiňováno městečko Strašice a ves Strašičky. Hrad byl v té době uváděn jako pustý, existoval zde ale „[...] dvůr poplužní s poplužími, městečko, domy, krčmy, dvory kmetcí [tj. poddanské] s plužinami i s huťmi [...]“. V devadesátých letech 16. století vlastnila strašické zboží královská komora. Na počátku 17. století zde vznikla z popudu valonského odborníka Jindřicha Kašpara de Sart jedna z prvních vysokých pecí v Čechách. Za třicetileté války přišly Strašice o svá privilegia, poklesly naroveň vsi a teprve až v druhé polovině 19. století byla lokalita povýšena na městys. Berní rula zaznamenala krátce po polovině 17. století v obci celkem třináct selských a tři chalupnické usedlosti. Byla zde také huť, která přečkala válečné období, zatímco poplužní dvůr byl zrušen a rozprodán. K polovině 19. století bylo ve Strašicích evidováno 220 popisných čísel a na 2 300 obyvatel.⁸

Mapa stabiiního katastru zaznamenala zástavbu lokality k roku 1839 soustředěnou do tří částí: městečka s náměstím uprostřed (dnes čtvrť zvaná Ves), části Dvůr ležící na severovýchodě a čtvrti Huť situované na jihu až jihozápadě. V prostoru mezi městečkem a částí Dvůr je zachycen kostel sv. Vavřince. Půdorysnou stopu městečka charakterizovalo úzké podlouhlé náměstí, založené podélnou osou ve směru severo-západ-jihovýchod, s mírným rozšířením uprostřed a naopak zúžením na severu a jihu. Jak na západě, tak při východní straně leželo po obvodu náměstí okolo patnácti větších usedlostí, v čele s domy vysazenými především ve štitové orientaci. Při severní straně náměstí se v okolí křižovatky cest nacházela skupina asi deseti malých chalupnických

Obr. 2. Strašice, místní část Ves, ev. č. 22, zdroj: NPÚ, ÚOP v Plzni, foto: Karel Foud, 2020

usedlostí a objektů domkářů. Severně od křižovatky, v místech s názvem Pod kostelem, se rozvinula zástavba více než dvou desítek malých domků, spalných i nespalných konstrukcí, vysazených ve dvou řadách podél potoka a severně od jeho koryta. Několik většinou menších chalupnických usedlostí leželo také jižně od strašického náměstí. Až na nepatrné výjimky se jednalo o stavby nespalné. Obdobně byla charakterizována zástavba, která na sklonku třicátých let 19. století obklopovala samotné náměstí.

Části zvané Dvůr (též Dvory), ležící severovýchodně od náměstí při cestě na Těně a podél silnice vycházející z náměstí severovýchodním směrem ke kostelu sv. Vavřince, dominoval větší nespalný objekt, fara čp. 1, založený v prostoru mezi kostelem a jihozápadním břehem Dvorského rybníka (území někdejšího rožmberského hradu). Při jeho jižním břehu se nalézalo okolo šesti většinou menších usedlostí, s převažující spalnou stavební výbavou. Severně od rybníka se podél severní a jižní strany cesty na Těně rozvinula řádka malých chalupnických usedlostí a objektů domkářů. Stavby ležící vesměs v linii uliční čáry, s vysazením ve štitové orientaci, byly na jižní straně de facto jen spalné, zatímco při straně protilehlé stály budovy zděné. Další řádka staveb, čítající okolo deseti malých objektů domkářů, ležela severozápadně od Dvorského rybníka. Stavební čára byla v tomto případě založena přibližně v ose sever–jih, na jihu s napojením na silnici na Cheznovice a Olešnou.

Přibližně uprostřed cesty mezi městečkem a částí zvanou Dvůr se rozprostíral areál kostela sv. Vavřince. Na protilehlé straně cesty, jižně od kostela, ležela budova školy čp. 2. V prostoru mezi městečkem s náměstím a severním břehem Padrťského potoka se rozvinul areál strašických hutí. Jednalo se o shluk větších i menších budov, v převažující míře nespalných. Vedle hutních provozů zde byly sklady, kanceláře a další obslužné objekty. Jižně od areálu strašických hutí se podél obou břehů Padrťského potoka nacházela kolonie desítek objektů domkářů nebo malých chalupnických usedlostí, která se rozprostírala od jihovýchodního okraje intravilánu až k hranicím mezi strašickým a dobřívským katastrem. Většinou drobné stavby bez jakéhokoliv hospodářského zázemí zde stály jak v nespalných, tak spalných konstrukcích.⁹

V období druhé poloviny 19. století a v průběhu prvních dvou třetin století následujícího probíhala postupná obměna spalného fondu za zděný, čas od času urychlená požáry,

Obr. 3. Strašice, místní část Ves, obytné stavení usedlosti čp. 27, zdroj: NPÚ, ÚOP v Plzni, foto: Karel Foud, 2010

Obr. 4. Strašice, místní část Dvůr, obytné stavení usedlosti čp. 130, zdroj: NPÚ, ÚOP v Plzni, foto: Karel Foud, 2008

kteřé opakovaně decimovaly obydlí zdejších obyvatel. Příkladem může být rok 1864, kdy vyhořela dolní část strašického náměstí. Zástavba se v následujícím období zahustila. Poměrně intenzivní urbanistický rozvoj sídla podpořila výstavba značného množství rodinných domů, které vyrostly jak severně od náměstí, respektive při silnici Dobřív–Olešná, tak v severovýchodní části intravilánu, severně od části zvané Dvůr. Významně se do historie obce a také její půdorysné stopy promítl areál vojenských kasáren, budovaný od dvacátých až do osmdesátých let 20. století při východním okraji obce, v prostoru mezi městečkem a částí zvanou Huť. Pozvolnou proměnou prošla také stavební výbava strašických hutí, naproti tomu zástavba ležící při jižním okraji obce (čtvrť zvaná Huť) se oproti situaci známé z mapy stabilního katastru již zásadnějším způsobem nerozšířila. I přes mnohé změny si jednotlivé části obce v zásadě uchovaly urbanistickou stopu zaznamenanou již v období na sklonku třicátých let 19. století.

Historický domovní fond reprezentují v obci především objekty z okruhu památek lidového stavitelství. Dochovala se jich relativně početná kolekce, která dává alespoň náznakem tušit, jak Strašice vypadaly ještě na počátku 20. století. Většinou se jedná o nevelké roubené stavby, jako tomu je v případě skupiny chalup situovaných v severní části strašického náměstí. Patří mezi ně například stavení ev. č. 29 (dříve čp. 15), které je přízemní, trojdílné dispozice, v přední části s dvoutrakovým uspořádáním. Stěny objektu kryté sedlovou střechou, při jižním štítu s polovalbou, jsou sroubené z hraněných trámů. K roku 1730 je jako jeho majitel v pozemkové knize připomínán chalupník; o necelých pět dekad později je stavba uváděna „jak v stavení, tak i na krytbě velmi sešlá“. Stavebněhistorický průzkum charakterizuje bývalé čp. 15 jako jeden z nejhodnotnějších domů v obci.¹⁰ Východně od ev. č. 29 se nalézá obdobně řešené stavení ev. č. 54 (dříve čp. 14). Jde o přízemní roubený, v zadní části zděný objekt krytý sedlovou střechou, při průčelním štítu s polovalbou. Objekt má trojdílnou dispozici komorového typu, v předním dílu řešenou jako dvoutrakt. Chlévní část je vyzděna z lomového kamene. Krov má hambalkovou konstrukci. Existence domu je doložena k roku 1770; roubené konstrukce mohou pocházet ještě z této doby, zděná část vznikla až kolem poloviny 19. století.¹¹ Poblíž výše uvedených staveb se nalézá někdejší čp. 12, dnes ev. č. 22. Jde o nevelké přízemní roubené stavení trojdílné dvoutrakové dispozice komorového typu, symetricky řešené. Objekt obsahuje světlou kuchyni a široký komín. Západně od uvedených objektů

Obr. 5. Strašice, místní část Dvůr, zleva chalupy čp. 138 a 139, zdroj: NPÚ, ÚOP v Plzni, foto: Karel Foud, 2008

se při okraji lokality nachází nevelká chalupnická usedlost čp. 27. Menší stavení tradiční trojdílné dispozice, ve střední a východní části s dochovanými roubenými stěnami, stojí v hloubce dvora. Objekt kryje sedlová střecha, při štítech členěná polovalbou. Stabilní katastr zachycuje stavení identické se stávající situací.¹² Severní okraj západní strany strašického náměstí v místní části Ves vymezuje přízemní, obdélné stavení čp. 31, založené ve štítové orientaci. Přední roubenou část má dvouraktovou; zadní díl je již zděný. Za síní se nachází světlá kuchyně s dochovaným širokým komínem. Chalupa byla postavena roku 1741.¹³ Indikační skica zaznamenala stavbu v plném rozsahu jako spalnou; v období druhé poloviny 20. století proběhla její adaptace.

V části obce zvané Dvůr, ležící severovýchodně od místní části Ves, poutá pozornost zástavba při Dvorském rybníku. V sousedství jeho jihozápadního břehu stojí například nevelká usedlost čp. 130. Stavení má roubené, kryté sedlovou střechou, při severní straně s polovalbou. Přední díl s dvouraktovým uspořádáním byl sekundárně rozšířen o verandu. Součástí usedlosti tvoří dřevěná stodola, vystavěná z hraněných trámů. Soubor těchto budov vznikl v místech někdejšího poplužního dvora, který byl v roce 1652 rozdělen a jehož „všechno a všelijaké stavení“ získal Jan Hoffman, připomínaný v urbáři k roku 1652 a v berní rule o rok později.¹⁴ Stávající objekt byl vyzdvižen pravděpodobně na konci sedmdesátých let 18. století, o něco později přibyla stodola. V usedlosti čp. 132, ležící jižně od čp. 130, se dochovala roubená stodola a chalupa tradiční trojdílné dispozice komorového typu, v přední (západní) části s dvouraktovým uspořádáním, krytá sedlovou střechou, při západním i východním štítu s polovalbou. Při nádvorní a částečně i na štítové straně je nehluboké záspí, chráněné přesahem střechy a prkny bedněnou poprsnicí. Ze staršího otopného systému se dochoval průřezný komín. Také čp. 132 se, stejně jako předešlé čp. 130, nalézá v místech někdejšího poplužního dvora. Je možné se domnívat, že objekt má svůj původ ještě v první polovině 18. století.¹⁵ Severně od čp. 130 stojí další ze zdejších roubenek, čp. 138. Také v tomto případě jde o přízemní dřevěné stavení trojdílné dispozice, v přední (východní) části řešené jako dvourakt, se záspím zřízeným podél celé průčelní a také části nádvorní strany, krytým přesahem střechy a dřevěnou poprsnicí. Interiér domu je členěn na přední a zadní světničky, mezi nimiž se nalézá síň s kuchyní. Místnosti mají trámové stropy s omítanými povaly. Krov je hambalkové soustavy. Současná stavba vznikla zřejmě až ve třicátých letech 19. století.¹⁶ Severně od čp. 138, při západní straně Dvorského rybníka, leží roubená chalupa čp. 139. Je přízemní, kratšího, avšak širšího obdélného půdorysu, krytá sedlovou střechou, při západní a východní straně s polovalbou. Při východním

štítořím průčelí bylo zříceno záspí, chráněné jak bedněnou poprnicí, tak přetaženou střechou. Dispozice domu je trojdílná, s dvouraktovým uspořádním místností, světnic a světníček. Z původní otopné soustavy se dochoval široký komín. Stavba vznikla zřejmě před rokem 1836.¹⁷ Severně od Dvorského rybníka, v místní části Dvůr, stojí u přístupové cesty přízemní stavení čp. 141. Stavbu kryje sedlová střecha, při štítech vybavená polovalbou. Na průčelní (východní) a podélné nádvorní (jižní) straně je stavba opatřena krytým záspím se sloupky a prkennou poprnicí. Konstrukce domu sestává v přední a částečně i střední části z hraněných trámů, s rybinovými spoji na nárožích; zadní část je zděná. Trojdílná dispozice je řešena dvouraktově. Stropy jsou trámové, s omítaným povalem. Z původního otopného systému se dochoval průřezný komín. Objekt vznikl nejpозději ve třicátých letech 19. století; starší původ nelze vyloučit, neboť je zmiňován již v roce 1730.¹⁸ K historickému domovnímu fondu Strašic v místní části Dvůr, který si do dnešních dnů uchoval roubené konstrukce, náleží také stavení čp. 149. Leží severovýchodně od Dvorského rybníka, při východním okraji intravilánu. Jde o přízemní stavení kryté sedlovou střechou, při štítu s polovalbou. Na průčelní a nádvorní straně se nachází pavlačové zápraží s vyřezávanými sloupky a prkny bedněnou poprnicí. Objekt má trojdílnou dispozici s dvouraktovým uspořádním. Stropy jsou trámové, s omítanými povaly. Z dřívější otopné soustavy se dochoval široký komín. Stavba je částečně podsklepena. Byla zachycena indikační skicou v plném rozsahu jako spalná, písemné prameny ji ale zmiňují již k roku 1730. Lze se domnívat, že dosud existující stavení bylo vyzdvíženo nejpозději ve třicátých letech 19. století. Západně od čp. 149 se v místní části Dvůr nachází přízemní roubené stavení čp. 154, které má trojdílnou dispozici, v přední části s dvouraktovým uspořádním. Kryje je sedlová střecha, při štítu s polovalbou; krov je hambalkové konstrukce. Světnice se světníčkou a komorou mají trámové stropy s omítaným povalem. Objekt se zmiňuje již k roku 1753.¹⁹ Roubené stěny si uchovalo také stavení ev. č. 36, ležící severně od čp. 154. Jde o jednopodlažní stavbu kratšího obdélného půdorysu, se sedlovou střechou, při severním štítořím průčelí s polovalbou.

Obr. 6. Strašice, místní část Dvůr, obytné stavení usedlosti čp. 132, zdroj: NPÚ, ÚOP v Plzni, foto: Karel Foud, 2020

Stavba má trojdílnou dispozici, v přední (severní) části s dvouraktovým uspořádáním. Při nádvorní straně je záspí chráněná střechou a poprsnicí. V bezprostředním okolí ev. č. 36 poutají pozornost např. stavení čp. 158, 191, 192 nebo 247. Vesměs jde o někdejší roubenky, druhotně upravované přezděním starších dřevěných stěn. Přestože jde o objekty již adaptované, uchovaly si tradiční hmotu, dispozici a místy i stavbě odpovídající tvar střechy. Při východním okraji místní části Dvůr zaujme také malá chalupnická usedlost ev. č. 47, s nevelkým stavením, k němuž od východu přiléhají hospodářské objekty.

Svébytnou podobu si uchovala čtvrť zvaná Huť, ležící při jižní až jihozápadní straně Strašic. Přestože lokalitě jednoznačně dominují provozní objekty zdejších sléváren, lze i zde nalézt řadu zástupců tradiční roubené lidové architektury. Patří mezi ně např. stavení ev. č. 51, ležící zhruba uprostřed nejjižněji položené části Strašic. Je přízemní, standardní trojdílné dispozice, kryté sedlovou střechou, při západní straně s polovalbou. Světnice (řešené jako dvourakt) se síní a zadní komorou se dochovaly roubené, část stavby je i zděná. Západně od ev. č. 51 stojí u cesty objekt čp. 60. Také v tomto případě jde o typické roubené stavení trojdílné dispozice, v přední (jižní) části řešené jako dvourakt, se sedlovou střechou přetaženou přes záspí, které uzavírá dřevěná poprsnice. Stropy interiéru jsou trámové. Z tradiční otopné soustavy se dochoval především široký komín. Objekt měl vzniknout již roku 1742, indikační skica stavbu zachytila v plném rozsahu jako spalnou. Současný vzhled objektu formovaly dodatečné stavební úpravy²⁰ a novodobá oprava. Přes cestu, západně od čp. 60, stojí nevelký roubený dům čp. 61. Jde de facto jen o přední a střední díl původně zřejmě většího, popřípadě nedostavěného objektu. Půdorysně je stavba řešena při východním štítu jako dvourakt. Stropy jsou trámové. V pozemkových knihách byl objekt zaznamenán již k roku 1785.²¹ V západní části místní části Huť si roubené stěny uchovalo podlouhlé stavení čp. 71. Je přízemní, tradiční trojdílné dispozice, kryté sedlovou střechou. Stavba vznikla kolem roku 1787, kdy se poprvé vyskytuje v pozemkových knihách.²² Zhruba uprostřed místní části Huť leží poblíž potoku Klabava roubené stavení čp. 76. Přízemní, podlouhlý objekt obdélného půdorysu kryje sedlová střecha, při štítech s polovalbou. Při nádvorní straně se nachází záspí chráněná přesahem střechy a uzavřené prkny bedněnou poprsnicí. Stavení má tradiční trojdílnou dispozici, v části obytné s dvouraktovým uspořádáním, a sklep. Stropy jsou trámové s povalem. Krov je hambalkové konstrukce. Ze staršího otopného systému se dochoval

Obr. 7. Strašice, místní část Dvůr, obytné stavení čp. 141, zdroj: NPÚ, ÚOP v Plzni, foto: Karel Foud, 2008

Obr. 8. Strašice, čp. 149, zdroj: NPÚ, ÚOP v Plzni, foto: Karel Foud, 2020

široký komín. V písemných pramenech je stavba poprvé zmíněna k roku 1730.²³ K typickým zástupcům zdejší roubené architektury patří také nevelké přízemní trojdílné stavení čp. 83. Stavbu kryje sedlová střecha, při západním a východním průčelí s polovalbou. V ose vstupu do síně je na severní straně střechy osazen výrazný, patrně dodatečně vyzdvížený vikýř. Střecha na severu kryje zásní uzavřené prkennou poprsnicí. Krov má hambalkovou konstrukci. Na stropním trámu zadní světnice je vytesán letopočet 1844, který patrně datuje přestavbu starší budovy, zmiňované již v mezidobí let 1730 až 1770.²⁴ Roubené stěny si podržely také chalupy čp. 79 a 81, ležící západně od čp. 83. V obou případech jde o stavby trojdílné dispozice, vybavené sedlovými střechami, při štítech s polovalbou. Stavení čp. 81 mohlo vzniknout v podobě blízké současnosti až na přelomu 19. a 20. století, a to i z druhotně užitého materiálu. Z hraněných klád byla vystavěna také chalupa čp. 85, stojící zhruba uprostřed jižní strany vsi v sousedství Klabavy. Je přízemní, trojdílné dispozice, vybavená sedlovou střechou s polovalbou a přesahem přes štítovou a nádvorní stranu, kde zásní chrání bedněná poprsnice. Indikační skica zaznamenala čp. 85 jako nespalné.²⁵ V jižní části obce s pomístním názvem Huť se nedaleko od Klabavy nalézá přízemní roubený obytný dům čp. 105, opatřený sedlovou střechou, při štítu s polovalbou. Jak na zápraží, tak štítové straně kryje přesah střechy zásní, uzavřené prkny bedněnou poprsnicí. Dům má tradiční trojdílnou dispozici, v obytné části řešenou jako dvourakt. Stropy jsou trámové, omítané. Krov je hambalkový, podpíraný střední stojatou stolicí. Objekt byl vyzdvížen kolem roku 1800.²⁶ Jižně od čp. 105 stojí jiný přízemní roubený obytný dům, čp. 111. Má trojdílnou dispozici a dvouraktovou obytnou část. Střecha je sedlová, při štítech s polovalbou. Stropy jsou trámové. Objekt byl srouben roku 1802.²⁷ Severně od čp. 111 se nalézá čp. 116, přízemní roubené stavení podlouhlého obdélného půdorysu, kryté sedlovou střechou, při štítu s polovalbou. Na roubenou obytnou část navazuje zděná hospodářská část. K podélné zápražní straně a k východnímu štítu přiléhá zásní, kryté přesahem střechy a vybavené prkny bedněnou poprsnicí. Stropy jsou trámové, s omítaným povalem. Dispozice domu je trojdílná, s dvouraktově řešenou obytnou částí. Ze staršího otopného systému se dochoval široký komín. Stavba vznikla roku 1784.²⁸ Roubené stěny si do dnešních dnů podrželo

Obr. 9. Strašice, čp. 154, zdroj: NPÚ, ÚOP v Plzni, foto: Karel Foud, 2020

také přízemní roubené stavení čp. 119, stojící poblíž Klabavy, zhruba ve střední části Huti. Střecha domu je sedlová, při štítech s polovalbou. Zápražní a severozápadní štítové strany jsou vybavené záspím krytým přesahem střechy a prkennou poprsnicí. Objekt má trojdílnou dispozici, obytná část má dvoutraktové uspořádání. Stropy místností jsou trámové. Dům byl vyzdvižen v období let 1812 až 1815.²⁹ Také nevelké stavení čp. 126, ležící při Klabavě ve střední části Huti, je dosud roubené a kryté sedlovou střechou s polovalbou při obou štítech. Zadní část stavení je zděná. Dispozici má trojdílnou, řešenou jako dvoutrakt. Stavba vznikla v období let 1811 až 1812.³⁰

Početný soubor roubených staveb dochovaných prakticky po celém území Strašic dává tušit, jak obce v podhůří Brd v minulosti vypadaly a jaké objekty zdejšímu historickému domovnímu fondu dominovaly. S jistou úlevou lze konstatovat, že výčet památkově cenných objektů, zpracovaný na sklonku sedmdesátých let 20. století ŠÚRPMO, se k roku 2022 zásadnějším způsobem nezměnil. Většina roubených staveb popsanych ve stavebněhistorickém průzkumu a architektonickém vyhodnocení Strašic³¹ dosud stojí, třebaže mnohé slohové výplně stavebních otvorů již dávno nahradily nové prvky, mnohdy nevalné uměleckořemeslné úrovně. O to cennější jsou pak příklady budov, u kterých je ze strany vlastníků zřejmá snaha o zachování jejich vypovídací hodnoty, kterou utváří i slohová okna nebo dveře.

- 1 V. Mencil tuto úpravu staveb, typickou právě pro Rokycansko a Zbirožsko, popsal stručným, ale výstižným způsobem: „Aby sníh nezasypal zásep, běží podél boční strany domu při záspí plné dřevěné poprsníky, které někdy stavěli i na straně štítu.“ MENCL, Václav, *Lidová architektura v Československu*, Praha 1980.
- 2 VAJDIŠ, Jaroslav – JIŘINCŮVÁ, Hana – KOTÝNKOVÁ, Jarmila – RACHNEVOVÁ, Zdenka, *Strašice, okres Rokycany. Stavebně historický průzkum a architektonické vyhodnocení. Rozborů objektů – svazek 1 až 4*, fotodokumentace, Praha 1979 (nepublikovaná zpráva uložená v archivu NPÚ, ÚOP v Plzni, sig. O 037-4-12007).
- 3 LÍBAL, Dobroslav – HEROUTOVÁ, Marie – UHER, Vladimír – GALÍČKOVÁ, Hana, *Pasportizace okresů Západočeského kraje. Okres Rokycany*, Praha 1980 (nepublikovaný strojepis uložený v archivu NPÚ, ÚOP v Plzni, sig. O 037-4-13050).

- 4 PEŠTA, Jan, *Encyklopedie českých vesnic. Díl III. Západní Čechy*, Praha 2005.
- 5 Určení stáří staveb pomocí dendrochronologického datování u vybraných konstrukčních prvků zpracovává pro NPÚ, ÚOP v Plzni firma DendroLab Brno, Ing. Tomáš Kyncl.
- 6 Průzkum Strašic a jejich historického domovního fondu je jedním z dalších výstupů výzkumného cíle NPÚ Nemovité památky v ČR (99H3041140), financovaného z Institucionální podpory na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace (DKRVO). V roce 2021 NPÚ, ÚOP v Plzni realizoval v rámci tohoto úkolu výstavu Roubený dům na Plzeňsku, jejíž součástí bylo též vydání stejnojmenného kritického katalogu – FOUČ, Karel – KAREL, Tomáš – PLEŠMÍD, Stanislav, *Roubený dům na Plzeňsku*, 2021.
- 7 Podle PROFOUS, Antonín – SVOBODA, Jan, *Místní jména v Čechách. Díl IV. S–Ž*, Praha 1957.
- 8 Podle PELANT, Jan, *Města a městečka Západočeského kraje*, Plzeň 1984.
- 9 Podle originálních map stabilního katastru – Strašice, dostupné online: <https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html> [31. 05. 2023].
- 10 Podle VAJDIŠ, J. – JIŘINCOVÁ, H. – KOTÝNKOVÁ, J. – RACHNEVOVÁ, Z., *Strašice, okres Rokycany*, čp. 15.
- 11 Tamtéž, čp. 14.
- 12 Tamtéž, čp. 27.
- 13 Tamtéž, čp. 31.
- 14 Tamtéž, čp. 130.
- 15 Tamtéž, čp. 132.
- 16 Tamtéž, čp. 138.
- 17 Tamtéž, čp. 139.
- 18 Tamtéž, čp. 141.
- 19 Tamtéž, čp. 154.
- 20 Tamtéž, čp. 60.
- 21 Tamtéž, čp. 61.
- 22 Tamtéž, čp. 71.
- 23 Tamtéž, čp. 76.
- 24 Tamtéž, čp. 83.
- 25 Tamtéž, čp. 85.
- 26 Tamtéž, čp. 105.
- 27 Tamtéž, čp. 111.
- 28 Tamtéž, čp. 116.
- 29 Tamtéž, čp. 119.
- 30 Tamtéž, čp. 126.
- 31 Tamtéž.

Návrh na památkovou ochranu čerpací stanice parostrojní drážní vodárny v Horažďovicích a její případná konverze

David Tuma

Technické památky dnes představují značný podíl stavebního fondu, který bývá do jisté míry opomíjen.¹ Z tohoto důvodu Národní památkový ústav dlouhodobě usiluje o plošný průzkum technických památek a industriální architektury. Výzkum se zabývá i drážními stavbami a jejich vyhodnocením, s cílem některé reprezentanty této kategorie staveb navrhnout na prohlášení za kulturní památku.

Jeden takový objekt představuje čerpací stanice parostrojní drážní vodárny ve městě Horažďovice, která se nachází jihovýchodně od centra města.² Areál stavby vymezuje ze severu místní komunikace v Nábřežní ulici (obr. 1), z jihu řeka Otava (obr. 2), z východu zahrádkářská kolonie a ze západu ji ohraničuje průmyslový areál s administrativní budovou čp. 423 (obr. 3).

Čerpací stanice byla součástí železniční stanice Horažďovice-Babiny (od roku 1922 nesla název Babín; dnes Horažďovice předměstí).³ Budovat se začala v rámci výstavby nové železniční trati Českomoravské transversální dráhy propojující Horažďovice s Domažlicemi;⁴ ve stanici Horažďovice-Babiny se tato trať napojovala na dráhu mezi